

SON YILLARDA TÜRKİYE-İSPANYA İLİŞKİLERİ VE MEDENİYETLER İTTİFAKI GİRİŞİMİ

Ozan ÖRMECİ¹

Öz: Türkiye ile İspanya ilişkileri, son yıllarda, bu konuda fazla yazılıp çizilmemesine karşın, oldukça uyumlu ve müttefiklik ruhuna yakışır şekilde ilerleyen araştırılması gereken bir husustur. Türkiye'deki İslamcı eğilimli hükümetin Avrupa'daki en yakın müttefik ve destekçilerinden olan İspanya, özellikle Filistin Sorunu konusundaki duruşu, İslamofobi'ye karşı mücadelesi ve Türkiye ile birlikte liderliğini yaptığı Medeniyetler İttifakı girişimiyle Türkiye'de takdir toplamaktadır. Bunun yanı sıra, iki ülke arasında son dönemde yoğunlaşan ekonomik ilişkiler ve askeri teknoloji alanındaki iş birliği, iki devleti birbirine yakınlaştıran faktörlerdendir. Bu çalışmada, Türkiye-İspanya ilişkileri farklı boyutlarıyla değerlendirilecek ve Medeniyetler İttifakı girişimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-İspanya ilişkileri, Recep Tayyip Erdoğan, Pedro Sánchez, Medeniyetler İttifakı, José Luis Rodriguez Zapatero.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 30.06.2025

Date of Acceptance: 17.07.2025

¹ Siyaset Bilimi Profesörü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (İngilizce) Bölümü, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Email: ozanormeci@kent.edu.tr / ozanormeci@gmail.com.

ORCID: 0000-0001-8850-6089.

TURKISH-SPANISH RELATIONS IN RECENT YEARS AND THE ALLIANCE OF CIVILIZATIONS INITIATIVE

Abstract: Although not much has been written about it in recent years, relations between Türkiye (Turkey) and Spain have been progressing in a harmonious and alliance-like manner, which deserves further investigation. Spain is one of the closest allies and supporters of Türkiye's Islamist-leaning government in Europe and is especially admired in Türkiye for its stance on the Palestinian Question, its fight against Islamophobia, and the Alliance of Civilizations initiative, which it co-leads with Türkiye. In addition, the recently intensified economic relations between the two countries and cooperation in the field of military technology are among the factors that bring the two states closer to each other. In this study, Türkiye-Spain relations will be evaluated in different dimensions and the Alliance of Civilizations initiative will be examined.

Keywords: *Turkish-Spanish relations, Recep Tayyip Erdoğan, Pedro Sánchez, Alliance of Civilizations, José Luis Rodríguez Zapatero.*

Giriş²

Türkiye ile İspanya ilişkileri, son yıllarda, bu konuda fazla yazılıp çizilmemesine karşın, oldukça uyumlu ve müttefiklik ruhuna yakışır şekilde ilerleyen araştırılması gereken bir husustur. Türkiye'deki İslamcı eğilimli hükümetin Avrupa'daki en yakın müttefik ve destekçilerinden olan İspanya, özellikle Filistin Sorunu konusundaki yapıcı insani duruşu, İslamofobi'ye karşı açıktan mücadelesi ve yıllardır Türkiye ile birlikte liderliğini yaptığı Medeniyetler İttifakı girişimiyle Türkiye'de takdir toplamaktadır. Bunun yanı sıra, iki ülke arasında son dönemde yoğunlaşan ekonomik ilişkiler ve askeri teknoloji alanındaki iş birliği, iki devleti birbirine yakınlaştıran önemli faktörlerdendir. Bu çalışmada, Türkiye-İspanya ilişkileri farklı boyutlarıyla değerlendirilecek ve Medeniyetler İttifakı girişimi incelenecektir.

Bu bağlamda, iki ülkenin ilgili Bakanlıkları ve resmi kuruluşlarının internet sitelerinden, iki ülkenin üst düzey siyasi otoritelerinin basın açıklamalarından ve çeşitli ikincil kaynaklardan derlenen bilgiler doğrultusunda yazılan bu makalede, ilk olarak Türkiye-İspanya ilişkilerinin tarihçesine kısaca göz atılacak, daha sonra da ikili ilişkilere dair güncel gelişmeler özetlenecektir. Makalenin üçüncü bölümünde iki ülkenin ekonomik ilişkileri mercek altına alınacak, dördüncü bölümde ise kültürel ilişkiler değerlendirilecektir. Makalenin beşinci ve son bölümünde ise Türkiye ve İspanya'nın ortak girişimiyle 2000'lerde başlatılan ve kısa sürede Birleşmiş Milletler'in desteklediği önemli bir uluslararası projeye dönüşen Medeniyetler İttifakı Girişimi analiz edilecek ve bunun Türkiye-İspanya ilişkileri ve uluslararası siyaset açısından önemi değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra, İspanya'ya dair Türk öğrenci ve akademisyenlerin bakışı bağlamında, akademisyenin yaptığı informel görüşme ve röportajlardan da çalışmada istifade edilmiştir.

1. Çağdaş Türk-İspanyol İlişkilerinin Kısa Tarihi

Türkiye/Osmanlı İmparatorluğu-İspanya ilişkileri, tarihte ilk olarak, iki devletin 1782'de Barış, Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nı imzalamalarıyla resmileşti. Bu nedenle, bu Antlaşma'nın onay

² Bu makale, Prof. Dr. Ozan Örmeci'nin 14 Mayıs 2025 tarihinde İspanya'nın Murcia şehrindeki UCAM Katolik Üniversitesi'nde yaptığı sunumdan derlenerek geliştirilmiştir. Detaylar için bakınız; Örmeci, Ozan (2025), "The Alliance of Civilizations and Dynamics of Türkiye-Spain Relations", 14.05.2025, UCAM Katolik Üniversitesi'nde sunulan bildiri, Murcia, İspanya, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/129286388/%C3%96rmeci_Ozan_2025_The_Alliance_of_Civilizations_and_Dynamics_of_T%C3%BCrkiye_Spain_Relations_Presentation_made_at_the_public_lecture_organized_by_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_14_05_2025_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_Murcia_Spain.

belgelerinin İspanyol Büyükelçisi Juan de Bouligny tarafından Osmanlı Sultanı I. Abdülhamid'e törenle sunulduğu 25 Nisan 1783 tarihi, modern Türk-İspanyol ilişkilerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.³ Nitekim Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul'daki İspanyol Büyükelçiliği, bu tarihte faaliyetlerine başlamıştır. Öte yandan, Madrid'deki Osmanlı/Türk Büyükelçiliği ise faaliyetlerine ancak 1857 yılında başlamıştır.⁴ Osmanlı'nın diğer devletlerle ilişkilerinde de görülen bu Büyükelçiliğini geç tesis etme ve “*ad hoc*” diplomasiyle ilişkileri sürdürme özelliği, Bab-ı Ali'nin kendisini dünyanın merkezi (*arbiter mundi*) olarak görmesiyle alakalı bir durumdur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı güçler tarafından işgalini müteakiben, Türkiye, 1923 yılında Cumhuriyetçi bir sisteme geçerek, Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde modern laik bir ulus-devlete dönüşerek tarihi bir rejim değişikliğine imza atmıştır. Türkiye'de yaşanan bu hızlı değişim ve dönüşüm süreci, tüm dünyada olduğu gibi İspanya'da da yakından takip edilmiş ve başarılı bir devrimci dönüşüm modeli olarak dikkat çekmiştir. İspanya İç Savaşı (1936-1939) sırasında, Türkiye, Cumhuriyet Hükümeti ile resmi ilişkilerini sürdürürken, aynı zamanda General Franco yönetimi ile de bir iletişim kanalı kurarak Madrid'deki rejim değişikliğinin üstesinden sorunsuz bir şekilde gelebilmiştir. Nitekim o dönemde Ankara'daki İspanyol Büyükelçiliği Cumhuriyet rejimine, İstanbul'daki Başkonsolosluk ise Franco yönetimine bağlıydı.⁵

Türkiye ile İspanya arasındaki diplomatik ilişkiler 1 Ocak 1951'den itibaren Büyükelçilik seviyesine yükseltildi. General Franco döneminde (1936-1975) Türkiye'nin İspanya ile ilişkileri pek yüksek seviyede olmasa da, karşılıklı olarak ölçülü bir dostluk ve iş birliği anlayışı ilişkilerde hâkim olmuş ve iki ülke birbirlerini rakip veya düşman kategorisinde değerlendirmemişlerdir. Hatta iki ülke arasında 16 Nisan 1959'da bir Dostluk Antlaşması dahi imzalandı. İki ülkenin Soğuk Savaş sırasında SSCB ve komünist yayılcılığa karşı ABD'nin müttefiki olduğunu da bu noktada ilişkileri kolaylaştıran bir faktör olarak sözlerimize eklemek gerekir.

³ Detaylar için bakınız; Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği (2017), “Türkiye- İspanya İkili İlişkileri, 7.06.2017”, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://madrid-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121361>.

⁴ A.g.e.

⁵ A.g.e.

İkili ilişkiler, İspanya'nın NATO'ya (1982) ve Avrupa Birliği'ne (AB) (1986) katılımı ve her iki ülkenin liberalleşmeye ve yeni pazarlara erişime öncelik veren benzer ekonomik politikaları uygulaması sonucunda 1980'lerin ortalarında yeni bir boyut kazandı. İkili siyasi diyalog ve ekonomik ilişkiler, 1980'lerden bu yana gerçekleştirilen karşılıklı üst düzey ziyaretlerle güçlendirildi. Ayrıca, iki ülke arasında 16 Nisan 1989'da yeni bir Dostluk Antlaşması imzalandı.⁶

1989 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal'ın İspanya ziyareti, ikili ilişkilerin canlanmasına ivme kazandırmış ve o tarihten bu yana siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda ilişkiler giderek yoğunlaşmıştır. Nitekim 15 Eylül 1989 tarihinde Madrid'de İspanya İşverenler ve Sanayiciler Konfederasyonu (CEOE) ile imzalanan anlaşmayla Türk-İspanyol İş Konseyi kurulmuştur.⁷ Bunun sonucunda, İspanya Kralı Juan Carlos 1993 yılında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Sonraki dönemde ise, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Mart 1998'de İspanya'yı ziyaret etmiş ve İspanyol Başbakan José María Aznar'ın Temmuz 1998'de Türkiye'yi ziyareti sırasında iki ülke arasında özellikle dış politika ve güvenlik alanlarında düzenli istişareler öngören *“İlişkilerin Geliştirilmesine Yönelik Ortak Eylem Planı”* imzalanmıştır.

Ayrıca, Helsinki Zirvesi sayesinde, Türkiye, 1999 yılında AB'ye tam üye adayı bir ülke statüsü kazandı. Katılım görüşmeleri ise gerekli hazırlıkların ardından 2005 yılında başladı. AB üyeliği hedefi belirdikçe, Türkiye'nin İspanya dahil tüm Avrupa ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve sosyal/kültürel ilişkileri hızla yoğunlaştı. İspanya, bu dönemden başlayarak her zaman Türkiye'nin AB'ye katılımını açık şekilde destekledi. Madrid, resmi olarak, Türkiye'de halkın büyük çoğunluğunun benimsediği Müslüman ve Türk kimliğinin AB üyeliğine bir engel olarak algılanmasına karşı çıktı. Türkiye'nin o dönemde Başbakanı olarak görev yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero ise, ABD'de George W. Bush yönetiminin haksız gerekçelere (Irak'ın kitle imha silahları olduğu iddiası) dayalı olarak başlattığı Irak Savaşı'nın yarattığı Hristiyan-Müslüman kutuplaşması ortamında, son derece akılcı ve sorumlu davranarak, farklı kültürler arasındaki karşılıklı saygıyı savunan geniş bir koalisyonun artan yabancılaşıma ve kutuplaşma eğilimleriyle başa çıkabileceği

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-İspanya İlişkileri”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ispanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

⁷ DEİK, “TÜRKİYE - İSPANYA İŞ KONSEYİ”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-ispanya-is-konseyi>.

ortak anlayışıyla 2005 yılında Medeniyetler İttifakı girişimini başlattılar.⁸ Bu girişim, kısa süre içerisinde özgün ve örnek bir proje olarak Birleşmiş Milletler tarafından da desteklenmeye başladı. Makalenin son bölümünde Medeniyetler İttifakı girişimi özel olarak incelenecektir.

Öte yandan, ilki 2009 yılında İstanbul’da düzenlenen ve bugüne kadar 8 kez gerçekleştirilen Türkiye-İspanya Hükümetlerarası Zirve (*Reunión de Alto Nivel*) toplantıları, ikili ilişkileri en üst düzeye taşıdı.⁹ Son Hükümetlerarası Zirve 13 Haziran 2024’te Madrid’de düzenlenmiştir. Bu Zirvelerde, iki ülke ilişkileri tüm boyutlarıyla ve en yetkili kişiler tarafından değerlendirilmekte ve geliştirilmeye gayret edilmektedir. Türkiye’nin son yıllarda bazı ülkelerle başlattığı Hükümetlerarası Zirve toplantıları, İspanya’nın Ankara nezdindeki müstesna konumunu gösteren önemli ve somut bir vakadır.

Bunların yanı sıra, İspanya’nın 2000’lerden bu yana Türkiye’nin AB üyeliğine verdiği destek, iki ülke arasındaki iş birliğini daha da güçlendirmiş ve Türk halkında İspanya’ya yönelik sempatiyi arttırmıştır. Keza İspanya’nın Filistin Sorunu’na ilişkin insani yaklaşımı ve tüm siyasi anlaşmazlıklar konusunda diplomasiyi önceleyen barışçıl duruşu, bu devletin Türkiye’de ve İslam dünyasındaki prestijini de arttırmıştır. Özellikle solcu Başbakan Pedro Sánchez yönetiminde İspanya’nın siyasi krizlere artan silahlanmayla değil, barışçıl diplomasi ile karşılık vermesi, bu ülkeye uluslararası siyasette özgün ve pozitif bir imaj da kazandırmış ve önceleri kolonyal mirası ile hatırlanan İspanya, artık barış, demokrasi ve spor ülkesi imgeleriyle tanınır hale gelmiştir.

Nitekim son yıllarda, İspanya’nın La Liga futbol ligi, artık bir dünya markası haline gelen Barcelona-Real Madrid rekabeti (*El Clásico*) ve Nihat Kahveci, Hamit Altıntop, Arda Turan ve son olarak Arda Güler gibi Türk futbolcuların bazı İspanyol takımlarında forma giymeleri nedeniyle Türkiye’de oldukça popüler hale gelmiştir. Bu da İspanya ve İspanyolcaya yönelik Türk halkı arasındaki ilgiyi arttırmıştır. Hatta fanatik bazı Türk futbolseverler, yalnızca bu futbolcuların maçlarını canlı izlemek için İspanya’ya gitmeye ve İspanyol takımlarının resmi formalarını satın almaya başlamışlar, bu da İspanya’nın Türkiye’de spor yoluyla tanınan sempatik bir devlet olarak algılanmasını sağlamıştır.

⁸ Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.

⁹ A.g.e.

İspanya'daki hükümet değişikliklerine ve Türkiye'nin 2017'den bu yana daha devletçi ve otoriter bir hiper-başkanlık sistemine dönüşmesine rağmen, iki ülke dostane ilişkilerini korumuş, ticaret hacmini karşılıklı olarak geliştirmiş ve hiçbir zaman birbirlerine karşı ciddi siyasi çatışmalar ve polemikler içerisine girmemişlerdir. Ancak ilginçtir ki, İspanya, halen Türkiye kamuoyunda siyaseten çok da iyi bilinen ve tanınan bir ülke değildir. Lakin iki ülkenin tarihsel bir düşmanlığı veya siyaset ve ekonomide varoluşsal bir rekabeti olmadığı için, ikili ilişkilerde çok daha parlak bir geleceğin kurulması gayet mümkün gözükmemektedir.

İspanya-Türkiye ilişkilerini kapsamlı şekilde çalışan İlke Toygür'e göre, iki ülke ilişkilerinde tarihi bir bagaj veya kamuoyu husumeti olmadığı için, Türkiye ile İspanya arasındaki ikili ilişkiler çeşitli alanlarda verimli bir iş birliğine dayanmaktadır.¹⁰ Türk-İspanyol ilişkileri, özellikle NATO aracılığıyla ticaret ve güvenlik iş birliği açısından oldukça yoğundur. Son zamanlarda, Türkiye'deki İspanyol yatırımları yoğunlaşmış ve bankacılık sektörü gibi Türk ekonomisinin önemli sektörlerine ulaşmıştır.¹¹ Bu nedenle, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'nin (GB) modernizasyonunu gerçekleştirmesi İspanyol ekonomisine de bir katkı olarak görülebilir.

Ek olarak, iki ülke arasındaki askeri iş birliği de son yıllarda Ankara'nın yaptığı bazı satın almalarla daha da güçlenmiştir. Örneğin, Türkiye, daha önce İspanya'dan CASA CN-235 hafif askeri nakliye uçağının lisans haklarını satın almış ve 1980'lerde kendisi üretmeye başlamıştır. Ayrıca, Türkiye, Airbus'ın İspanya'daki tesislerinde üretilen A400-M nakliye uçaklarını satın almış ve "Atlas" adını taşıyan bu nakliye uçağı, Türkiye'de Kayseri'de konuşlandırılmıştır. Bunun yanı sıra, Türk Donanması'nın insansız hava aracı taşıyan amfibi hücum gemisi TCG Anadolu, İspanya'nın eski Kralı'nın adını taşıyan İspanyol Donanması'nın Juan Carlos I amfibi çıkarma gemisinden yola çıkılarak modellenmiştir. Son yıllarda, İspanya'nın eski F-5 jet eğitim uçaklarını emekliye ayırma ve envanterini yenileme tedarik planının bir parçası olarak Türk

¹⁰ İlke Toygür (2020), "Turkey and Spain: bilateral relations and the road ahead for Customs Union modernisation", Real Instituto elcano Royal Institute, 29.09.2020, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/turkey-and-spain-bilateral-relations-and-the-road-ahead-for-customs-union-modernisation/>.

¹¹ A.g.e.

HÜRJET'lerinin tedariki de iki ülke yetkilileri arasında gündemde yer almış ve bu yönde İspanyol yetkililerden olumlu mesajlar alınmıştır.¹²

Askeri iş birliği açısından son önemli konu, Ankara'nın önümüzdeki aylarda Eurofighter Typhoon beşinci nesil jet savaş uçağı tedarik etme potansiyelidir. Airbus Defence and Space (% 46), BAE Systems (% 33) ve Leonardo (% 21) tarafından üretilen bu yeni Avrupa yapımı jet savaş uçağı, Türkiye'deki birçok askeri uzman tarafından F-35'lere kıyasla daha avantajlı olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda zaman zaman Almanya'dan gelen olumsuz sinyallere karşın, diğer üretici ortak ülkeler İngiltere (Birleşik Krallık), İtalya ve İspanya'nın hükümetleri, Ankara'ya satış konusunda gayet istekli mesajlar vermektedirler. Türkiye'nin bu konuda alacağı sürpriz bir karar, ilerleyen süreçte Türkiye-AB ilişkilerini daha stratejik bir zemine taşıma potansiyeline sahiptir. Zira bu tarz yüklü silah alımları, devletlerin dış politikadaki stratejik ortaklıklarının resmiyet kazanmasına yol açan önemli jeoekonomik hamleler olarak değerlendirilmektedir.

Diplomatik ilişkiler bağlamında, İspanya'nın halen Ankara'da bir Büyükelçiliği ve İstanbul'da da bir Başkonsolosluğu bulunmaktadır. Türkiye'nin ise Madrid'de bir Büyükelçiliği ve Barselona'da bir Başkonsolosluğu vardır. İspanya'daki Türk Büyükelçisi Ekselansları Nüket Küçükkel Ezberci, Ankara'daki İspanyol Büyükelçisi Ekselansları Cristina Latorre Sancho'dur. Yani bu iki köklü devlet, Türk-İspanyol ilişkilerini daha da geliştirmek için, bu iki olağanüstü kadın diplomatın becerilerine güvenmektedirler. Bu da, iki ülkenin kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusundaki duyarlılığını gösteren hoş bir durumdur.

2. Güncel Gelişmeler

İspanya'da 2017'deki Katalonya (Katalunya) bağımsızlık referandumu sürecinde, Türkiye, İspanya'nın toprak bütünlüğünü açıkça savundu ve tek taraflı bağımsızlık ilanına itiraz etmiştir.¹³ İspanya da ilkesel olarak Türkiye'nin toprak bütünlüğünü desteklemekte ve Türkiye'deki etnik ve siyasi sorunların çözümü için barışçıl ve yasal çözüm yöntemlerini savunmaktadır. Ek olarak, her iki ülke de geçmişte etnik ayrılıkçılık ve terörizmden muzdarip oldukları için, bu konuda

¹² Defence Turk.net (2024), "İspanya'ya HÜRJET tedarikinde ilk adım!", 20.12.2024, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.defenceturk.net/ispanyaya-hurjet-tedarikinde-ilk-adim>.

¹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2017), "AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik'in Katalonya'nın Bağımsızlık Kararına İlişkin Değerlendirmeleri", 11.12.2017, Erişim Tarihi: 17.06.2025, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/ab-bakani-omer-celikin-katalonyanin-bagimsizlik-kararina-iliskin-degerlendirmeleri_50970.html.

birbirlerinin hassasiyetlerini gayet iyi anlamakta ve sorunların çözümü için barışçıl yöntemleri tercih etmektedirler.

Sık sık Türkiye için İspanyol yönetim modelini öne çıkaran emekli Türk diplomat Akın Özçer'e göre, İspanya, Türkiye'nin Avrupa'daki ender gerçek dostlarından¹⁴. Özçer, hem soldaki PSOE'nin (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi), hem de sağdaki PP'nin (Halkçı Parti) Ankara ile ilişkilerin geliştirilmesini desteklediğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Özçer, İspanya'nın Türkiye'nin AB'ye dahil edilmesini veya Brüksel ile iş birliği yapmasını stratejik bir kazanç olarak gördüğünü iddia etmektedir. Bunları yanında, deneyimli Türk diplomat, Türk-İspanya stratejik ortaklığının sadece ikili ilişkilerin her alanda daha da sıkılaştırılması değil, aynı zamanda Türkiye'nin Latin Amerika ülkelerine, İspanya'nın da Türkiye'nin yakın çevresindeki ülkelere ve yeni kurulan Türk Devletleri Teşkilatı bölgesine açılması olduğunu düşünmektedir.¹⁵

Ancak Türkiye'nin 2019'da Suriye'deki askeri aktivizminden sonra, İspanya, geleneksel olarak Ankara için önemli bir silah tedarikçisi olmasına rağmen, -Fransa, Almanya ve diğer birçok Avrupa devletiyle birlikte- Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Lakin bu ambargo gerçekte hiçbir zaman uygulamaya konulmadı ve son yıllarda Avrupa siyasi çevrelerinden Türk hükümetinin tercih ettiği siyasi yöntemlere yönelik gelen sert eleştirilere rağmen, iki ülke arasındaki dostane ilişkiler kesintisiz şekilde devam etti.

İki ülke arasındaki sıcaklığı Devlet Başkanları düzeyinde yapılan açıklamalarla somutlaştırmak gerekirse; örneğin, İspanya Başbakanı Pedro Sanchez, Türkiye'yi "*İspanya için önemli bir ekonomik ortak ve bölgesinde önemli bir oyuncu*" olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Sanchez, ayrıca, "*Türkiye ve İspanya'nın ortak bir geçmişi, dinamik ve iddialı bir bugünü ve umut vadeden bir geleceği var*" demektedir.¹⁷ Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a göre ise,

¹⁴ Akın Özçer (2021), "GÖRÜŞ - Türkiye'nin Batı Avrupa'daki gerçek müttefiki: İspanya", *Anadolu Ajansı*, 17.11.2021, Erişim Tarihi: 12.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiyenin-bati-avrupadaki-gercek-muttefiki-istanbul/2423065>.

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ *Anadolu Ajansı* (2024), "İspanya Başbakanı Sanchez: Türkiye, İspanya için anahtar bir ekonomik ortak ve bölgesinde önemli bir oyuncu", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/istanbul-basbakani-sanchez-turkiye-istanbul-icin-anahtar-bir-ekonomik-ortak-ve-bolgesinde-onemli-bir-oyuncu/3248713>.

¹⁷ Bu konuşma buradan izlenebilir;

<https://www.facebook.com/akparti/videos/cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1m%C4%B1z-erdo%C4%B1n/483150880783696/>. Ayrıca bakınız; *La Moncloa* (2024), "Pedro Sánchez: 'Turkey and Spain have a common past, a dynamic and ambitious present and a promising future'", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-intergovernmental-summit.aspx>.

“İspanya, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katkısını en iyi anlayan ve katılım sürecimize en başından beri en güçlü desteği veren dostlarımızdan biridir”.¹⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2022’de NATO Zirvesi kapsamında, 2024’te ise 8. Türkiye-İspanya Hükümetlerarası Zirvesi kapsamında İspanya’yı ziyaret etmiş ve bu ülkede oldukça dostane şekilde karşılanmıştır.

İkili ilişkilerdeki bir diğer yeni dinamik ise son yıllarda İspanya’da Türk dizilerinin başarısıdır. Atresmedia Group’tan Jose Antonio Anton, Türk dizilerinin İspanya’da çok başarılı olduğunun ve İspanyol halkının, tema çeşitliliği ve benzer kültürel özellikler nedeniyle diğer ülkelerin yapımlarına kıyasla bunları daha çok beğendiğinin altını çizmektedir.¹⁹ Anton, ayrıca, bu yapımların Türkiye’nin modern özelliklerini de yansıttığını ve iki ülke arasında yeni köprüler kurduğunu ileri sürmektedir.²⁰ Bu konuda yapılan bazı araştırmalara göre, İspanya’da son yılların en başarılı Türk dizileri şöyledir: Kızım (2018-2019), Kadın/Kadın (2017-2020), Sadakatsiz/Sadakatsiz (2020-2022), Bir Zamanlar Çukurova/Acı Topraklar (2018-2022), Sen Çal Kapımı/Aşk Havada (2020-2021) ve Fatmagül’ün Suçu Ne?/Fatmagül’ün Suçu Ne? (2010-2012).²¹

2025 yılında iki ülke arasındaki yakınlaşma ve sıcak ilişkiler, yıl içerisinde yaşanan pozitif gelişmelerle bir kez daha teyit edilmiştir. Örneğin, Gazze’de yaşanan insani trajedi ve bu konuda İsrail’in sert politikalarına yönelik benzer ilkesel eleştirilerin yanı sıra, Mayıs 2025’te TUSAŞ tarafından geliştirilen Türkiye’nin ilk milli jet eğitim ve hafif taarruz uçağı HÜRJET’e NATO ve diğer dünya ülkelerinin kapısını açacak anlaşma İspanya’da imzalanmıştır. TUSAŞ, Airbus ve İspanya Savunma Bakanlığı arasında imzaları atılan mutabakat anlaşması neticesinde, HÜRJET’in İspanya’ya satışının önünün açılması ve HÜRJET’in ortak altyapı üretiminin İspanya’da yapılması öngörülmektedir.²²

¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2024), “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İspanya Başbakanı Sanchez ile ortak basın toplantısında konuştu”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 07.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ispanya-basbakani-sanchez-ile-ortak-basin-toplantisinda-konustu>.

¹⁹ Şenhan Bolelli (2021), “Türk dizileri, İspanyol ve Türk toplumlarını birbirlerine daha da yakınlaştırdı”, AA, 26.11.2021, Erişim Tarihi: 14.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/turk-dizileri-ispanyol-ve-turk-toplumlari-birbirlerine-daha-da-yakinlastirdi/2431230>.

²⁰ A.g.e.

²¹ Onedio.com (2021), “Siestaya Dizi Arası! İspanya’da En Çok Hangi Türk Dizileri İzleniyor?”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://onedio.com/haber/siestaya-dizi-arasi-ispanya-da-en-cok-hangi-turk-dizileri-izleniyor-1013728>.

²² Şenhan Bolelli (2025), “TUSAŞ’tan HÜRJET için İspanya’da tarihi anlaşma”, *Anadolu Ajansı*, 14.05.2025, Erişim Tarihi: 30.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tusastan-hurjet-icin-ispanyada-tarihi-anlasma/3567543>.

3. Ekonomik İlişkiler

Türkiye ile İspanya arasındaki ekonomik ilişkiler son yıllarda hızla gelişmektedir. Öyle ki, son yıllarda, İspanya, istikrarlı bir şekilde Türkiye'nin en büyük 8. dış ticaret ortağı durumundadır. Türkiye de İspanya'nın en büyük dış ticaret ortakları arasında ilk 10'da yer almaktadır.²³ İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin dengeli oluşu da ilişkilerin daha da geliştirilebilmesi bağlamında önemli bir faktördür. Nitekim genelde dış ticaret fazlası veren taraf Türkiye olsa da, aslında aradaki fark astronomik değildir. Bu da, iki ülke ekonomilerinin birbirlerini “*tamamlayıcı*” nitelikte olduklarının somut bir ispatıdır.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) resmi verilerine göre, 2023 yılında neredeyse 19,3 milyar dolara ulaşan Türk-İspanyol dış ticareti, biraz çabayla kolaylıkla 25 milyar dolar seviyelerine yükseltilebilir. COVID-19 (koronavirüs) pandemisi haricinde istikrarlı bir şekilde yükselme seyri gösteren Türk-İspanyol dış ticareti, bunun çok daha ötesinde güçlü bir potansiyele sahiptir. Aşağıdaki **Tablo I**'den iki ülkenin son yıllardaki dış ticaret rakamlarına ulaşılabilir. **Tablo II**'den ise İspanya'nın Türkiye dış ticareti açısından önemli konumu anlaşılabilmektedir.

²³ Oftex International (2023), “The international trade situation in Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.oftex.es/en/the-international-trade-situation-in-spain/>.

Tablo I. Türkiye-İspanya Dış Ticareti (TÜİK)²⁴

Yıl	Türkiye'nin İhracatı (Amerikan doları)	Türkiye'nin İthalatı (Amerikan doları)	Toplam Ticaret Hacmi (Amerikan doları)	Fark (Amerikan doları)
2017	6.584.920.544	6.531.630.970	13.116.551.514	53.289.574
2018	8.121.096.071	5.682.749.878	13.803.845.949	2.438.346.193
2019	8.138.744.012	4.446.112.934	12.584.856.946	3.692.631.078
2020	6.683.488.350	5.039.427.792	11.722.916.142	1.644.060.558
2021	9.619.641.951	6.311.610.815	15.931.252.766	3.308.031.136
2022	9.654.317.928	7.004.013.122	16.658.331.050	2.650.304.806
2023	9.783.655.162	9.507.243.383	19.290.898.545	276.411.779
2024	9.782.569.120	9.362.741.506	19.145.310.626	419.827.614

²⁴ Veriler, TÜİK internet sitesinden yazar tarafından derlenmiştir. Bakınız; TÜİK Portal, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://iz.tuik.gov.tr/>.

Tablo II. Türkiye’nin Son Yıllardaki En Önemli Dış Ticaret Ortakları²⁵

Yıl	Türkiye’nin En Yoğun Ticaret Yaptığı Ülkeler
2021	Almanya, Çin, Rusya, ABD, İtalya, İngiltere, Fransa, İspanya, Irak, Hollanda
2022	Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İngiltere, İspanya, Irak, Hollanda
2023	Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, BAE, İspanya, İngiltere, Irak
2024	Rusya, Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İngiltere, İspanya, BAE, Irak

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’na göre, Türkiye’nin İspanya’ya ihraç ettiği başlıca ürünler; otomobiller, tekstil ürünleri, demir veya alaşımsız çelikten yassı haddelenmiş ürünler, petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar, karayolu taşıtları için bileşenler ve parçalar, mal taşımacılığına yönelik motorlu taşıtlardır.²⁶ Ek olarak, Türkiye, İspanya’nın tekstil ve konfeksiyon ithalatında Çin’den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

İspanya’dan ithal edilen başlıca ürünler ise; otomobiller, karayolu taşıtları için bileşenler ve parçalar, işlenmemiş çinko, siklik hidrokarbonlar, propilen ve diğer olefinlerin polimerleri, helikopterler, uçaklar, uzay araçları (uydular dahil), mal taşımacılığına yönelik motorlu taşıtlar, rafine bakır ve bakır alaşımları, petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar, canlı sığırlar (atlar, eşekler, katırlar ve bardolar hariç), demir veya alaşımsız çelik profiller, yeni kauçuk dış lastiklerdir.²⁷

²⁵ Veriler, TÜİK internet sitesinden yazar tarafından derlenmiştir. Bakınız; TÜİK Portal, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://iz.tuik.gov.tr/>.

²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İspanya’nın Ekonomisi”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>; Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Commercial and Economic Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/commercial-and-economic-relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.

²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İspanya’nın Ekonomisi”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.

2002-2023 Mart döneminde İspanya'dan Türkiye'ye yapılan doğrudan yatırımların toplam tutarı yaklaşık 11 milyar 277 milyon ABD doları iken, aynı dönemde Türkiye'den İspanya'ya yapılan yatırımlar için bu rakam 334 milyon dolardır.²⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan, kısa süre önce 20 milyar dolarlık ikili ticaret hacminde 5 yılda 25 milyar avroya ulaşma niyetini açıklamıştır.²⁹ Bu, her iki tarafta da bazı çabalarla birkaç yıl içinde gerçekleştirilebilecek makul bir beklentidir.

Ayrıca İspanya, Türkiye'deki beşinci en büyük dış yatırımcıdır.³⁰ Yaklaşık 775 İspanyol firmasının Türkiye'de doğrudan yatırımları bulunmaktadır ve bu yatırımların tutarı 11.277 milyar avrodur.³¹ Bu rakamlar, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından da kamuoyuyla paylaşılmıştır.³² Şu anda İspanya'ya yatırım yapan Türk firmalarının sayısı yaklaşık 125'tir.³³ Popüler internet sitelerinde yapılan taramalara göre, Türkiye'de iyi bilinen en ünlü İspanyol markaları şunlardır: SEAT, Mango, Zara Home, Oysho, Pull and Bear, DIA, Ormazabal, Roca, Barcelo, Teko.

Ek olarak, 2023 yılında 324.690 İspanyol turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir.³⁴ Turizm potansiyeli aslında şimdiye kadar verimli bir şekilde kullanılmamıştır. Bu konuda da iki devlet arasında daha yoğun ve koordineli bir iş birliğinin altyapısını oluşturmak gayet mümkündür.

Geçtiğimiz yıl (2024) İspanya-Türkiye İş Toplantısı kapsamında Madrid'de düzenlenen 8. Hükümetlerarası Toplantı'da iki taraf arasında 5 temel hedef üzerinde mutabakata varılmıştır. Bunlar şöyle özetlenebilir:³⁵

1. Karşılıklı Yatırımların Korunması ve Teşviki Anlaşması'nın revizyonu başlatılacak.

²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "İspanya'nın Ekonomisi", Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.

²⁹ Bakınız; Recep Tayyip Erdoğan (2024), X (Twitter hesabı), 13.06.2024, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://x.com/RTErdogan/status/1801283402865287394>.

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-İspanya İlişkileri", Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ispanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

³¹ A.g.e.

³² *Daily Sabah* (2024), "Türkiye, Spain tout 'immense' potential, ambition to further ties", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkiye-spain-tout-immense-potential-ambition-to-further-ties>.

³³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "İspanya'nın Ekonomisi", Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.

³⁴ A.g.e.

³⁵ *La Moncloa* (2024), "Pedro Sánchez announces agreements in five key areas to intensify economic and trade cooperation with Turkey", 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-business-meeting.aspx>.

2. ICEX ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, yeni yatırımlar ve halihazırda planlananlar göz önünde bulundurularak, her iki şirketin yararına bilgi alışverişinde bulunmak, yatırımı teşvik etmek ve iş birliğini sistemleştirmek için bir mutabakat zaptı imzalayacak.

3. İspanyol kalkınma finansmanı şirketi COFIDES ve Türkiye Varlık Fonu, yalnızca İspanya ve Türkiye’de değil, aynı zamanda üçüncü ülkelerde de ortak yatırımlar için finansman seferber etmek amacıyla iş birliklerini güçlendirecekler.

4. İki ihracat kredi sigorta kuruluşu, CESCE ve Eximbank, hem ikili ilişkilerde, hem de üçüncü ülkelerde ticaret ve yatırım için artan kapsam ve güvenlikle sonuçlanacak bir anlaşma imzalayacaklar.

5. Sigorta ve Emeklilik Fonları Genel Müdürlüğü ve Türk mevkidaşı (SEDDK), iş birliğinin ve bilgi alışverişinin teşviki için bir mutabakat zaptı imzalayacaklar.

4. Kültürel İlişkiler

Türkiye ile İspanya arasında 28 Mart 1956 tarihli Kültür Anlaşması, 9 Mart 2006 tarihli Kültür İşbirliği Programı, 7 Ağustos 2009 tarihinde yürürlüğe giren Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması ve 3 Ekim 2013 tarihinde imzalanan Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması bulunmaktadır.³⁶

Türkiye’de Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Üniversitesi ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde (hepsi devlet üniversitesi olup, eğitim süresi 4 yıldır) “*İspanyol Dili ve Edebiyatı*” bölümü, İstanbul Aydın Üniversitesi’nde ise “Uygulamalı İspanyolca ve Tercümanlık” ön lisans programı (eğitim süresi 2 yıldır) bulunmaktadır.³⁷

Don Kişot’un yazarı Miguel de Cervantes’in (1547-1616) adını taşıyan Instituto Cervantes (Cervantes Enstitüsü), 1991 yılında İspanyol hükümeti tarafından kurulan kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. İspanyol dilini ve kültürünü öğretmeye adanmış dünyanın en büyük kurumudur. Kuruluşun 20 farklı ülkede 54 şubesi vardır ve İspanyol ve Hispanik Amerikan kültürünü ve İspanyolca dilini öğretmektedir.

2001 yılında İstanbul’da kurulan Cervantes Enstitüsü’nün İspanyolca kurslarına 20.000’den fazla öğrenci katılmıştır. Üniversite öğrencileri ve akademisyenlerle yapılan sohbet ve gayri resmi

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği (2017), “Türkiye- İspanya İkili İlişkileri, 7.06.2017”, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://madrid-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121361>.

³⁷ A.g.e.

anketler sonucunda, son yıllarda Türkiye’de İspanyol müziği ve sinemasına olan ilgi de artmaktadır ki, bu konuda yaygın bilinen başarılı proje ve isimler şöyle sıralanabilir:

- La Casa De Papel (2017-2021),
- Shakira şarkıları,
- Enrique Iglesias şarkıları,
- Celda 211 (2009),
- Nino-Amor (1999),
- El laberinto del fauno (2006),
- El Secreto de Sus Ojos (2009),
- La Habitación De Fermat (2008),
- Las Ketchup-Asereje (2002).

Ayrıca yine öğrenciler ve akademisyenlerle yaptığım sohbetler sonucunda edindiğim gözlemlere göre, Türkiye’deki bazı popüler İspanyol ünlüler şöyle sıralanabilir:

- Alvaro Morata (geçtiğimiz sezon Galatasaray futbol takımında forma giyyordu),
- Penélope Cruz,
- Rafael Nadal,
- Antonio Banderas,
- Julio/Enrique Iglesias,
- Pablo Picasso,
- Javier Bardem,
- Pep Guardiola,
- Salvador Dali,
- Fernando Alonso,
- Guti Hernández,

- Pau Gasol.

Ek olarak, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) ile İspanya Eğitim, Kültür ve Spor Bakanlığı arasında 2002 yılında imzalanan “*İşbirliği Protokolü*” çerçevesinde, İspanya’nın önde gelen üniversitelerinin rektörleri ve akademisyenleri ile Türk üniversitelerindeki meslektaşları arasında temaslar kurulmaktadır.³⁸ Öte yandan, Erasmus programı, kültürel ilişkilerin ve üniversiteler arası iş birliğinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, İspanya üniversiteleri, Erasmus programına katılan Türk üniversite öğrencileri tarafından Avrupa’da en çok tercih edilen üniversiteler arasında yer almaktadır. Yine informal gözlemlere ve bazı gayri resmi görüşmelere dayanarak, Türk öğrencilerin İspanya’yı eğitim için ve özellikle Erasmus ziyaretleri için öncelikle tercih ettiklerini söyleyebilirim; çünkü genel anlamda Türk gençleri İspanya’da yaşamın daha az masraflı olduğunu, İspanyolların diğer Avrupa halklarına kıyasla daha sıcakkanlı, daha arkadaş canlısı ve daha hoşgörülü olduklarını, İspanya’da ikliminin diğer Avrupa ülkelerine göre çok daha iyi olduğunu ve bu ülkedeki eğitim seviyesinin de gayet iyi olduğunu düşünüyorlar.

İspanyol üniversitelerinde ise Türk Dili ve Türkiye Çalışmaları konusunda henüz özel kürsüler veya bölümle henüz bulunmamaktadır. Buna karşın, Madrid’deki Complutense ve Autonoma Üniversiteleri’ndeki Arapça ve İslam Çalışmaları bölümleri ile Granada Üniversitesi’ndeki Tercüme ve Tercümanlık bölümünde Türkçe dil eğitimi seçmeli ders olarak sunulmaktadır. Ayrıca, Complutense Üniversitesi’ne bağlı dil kursunda ve Barselona Üniversitesi’ne bağlı IPOA dil okulunda özel Türkçe dersleri verilmektedir. Ek olarak, Autonoma Üniversitesi’ndeki Arap ve İslam Çalışmaları bölümü, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye-AB ilişkileri hakkında lisans ve lisansüstü dersler sunmaktadır.³⁹ İlerleyen yıllarda ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesi durumunda, İspanya’da bir üniversitede Türkiye Çalışmaları alanında özel bir kürsünün kurulması da ihtimal dahilinde gözükmemektedir.

İspanya’da yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı ise 2000’li yılların ortalarında önemli ölçüde artmıştır. 2001 yılında Türk kayıtlarına göre İspanya’da ikamet eden Türk vatandaşlarının sayısı 1.000 civarındayken, bu sayı 2005 yılında İspanya Parlamentosu tarafından kabul edilen ve İspanya’da yasadışı ikamet eden ve çalışan yabancılar için oturma ve çalışma izni alma sürecini

³⁸ A.g.e.

³⁹ A.g.e.

kolaylaştıran bir yasanın yürürlüğe girmesiyle artmaya başlamıştır. T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerine göre, Mayıs 2017 itibarıyla kayıtlı Türk vatandaşlarının toplam sayısı 5.357 olarak saptanmıştır. Bunlardan 3.078'i Madrid Büyükelçiliği Konsolosluk Bölümü'nde, 2.279'u ise Barselona Başkonsoloslugu'nda kayıtlıdır.⁴⁰

İspanya'daki Türk vatandaşlarının çoğu ücretli olarak çalışmaktadır. Ayrıca bazı Türk vatandaşları turizm ve tekstil gibi alanlarda iş sahibidir. İspanya'daki Türklerin önemli bir kısmı Madrid ve Katalonya Özerk Yönetimi'nde ikamet etmektedir. Bu bölgelerin dışında Türk vatandaşlarının kıyı şehirlerini tercih ettiği görülmektedir. Endülüs, Bask Ülkesi, Valensiya, Kanarya ve Balear Adaları önde gelen bölgelerdir.

5. Medeniyetler İttifakı Girişimi

Medeniyetler İttifakı, 2005 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero tarafından başlatılmıştır.⁴¹ Daha sonra dönemin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri tarafından da onaylanmış ve UNAOC - Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı adlı bir BM girişimi haline gelmiştir.⁴²

Müslüman ülkeler ile Batı toplumları arasında karşılıklı şüphe, korku ve kutuplaşma ikliminin çeşitli aşırılıkçı unsurlarca istismar edilmesi karşısında, İttifak, başlangıçta, uluslararası istikrarı tehdit edebilecek boyuta yaklaşan bu durumun daha da kötüleşmesini ancak kapsamlı bir koalisyonun önleyebileceği anlayışıyla hareket etmiş ve bu eğilime kültürler arası karşılıklı saygı yoluyla karşı koymayı amaçlamıştır.⁴³ Dönemin İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero, bu girişimi zamanında şöyle izah etmiştir: *“Farklı kültürlerle yaratılmış ve zenginleştirilmiş bir ülkenin temsilcisi olarak, bu Meclis önünde Batı ile Arap ve Müslüman dünyaları arasında bir Medeniyetler İttifakı önermek istiyorum.”*⁴⁴

14 Temmuz 2005'te dönemin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan, New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde yaptığı açıklamada Medeniyetler İttifakı'nın resmen başlatıldığını üye devletlere duyurmuştur. Bu vesileyle, yeni girişimden, uluslararası

⁴⁰ A.g.e.

⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Medeniyetler İttifakı”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler_ittifaki.tr.mfa.

⁴² Resmi internet sitesi için, bakınız ; UNAOC, Erişim Tarihi: 22.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.unaoc.org/>.

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Medeniyetler İttifakı”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler_ittifaki.tr.mfa.

⁴⁴ UNAOC, Erişim Tarihi: 22.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.unaoc.org/>.

toplumun köprüler kurmak, önyargıları aşmak ve kutuplaşmayı önlemek için ortak çabalara ihtiyacına dair somut bir yanıt olarak bahsetmiştir. Ayrıca Medeniyetler İttifakı'nın aşırılıkçı güçlere karşı bir iş birliği ve geleneklere ve dini inançlara karşılıklı saygıyı güçlendirmek için bir hareket olması gerektiğini de belirtmiştir. Medeniyetler İttifakı, bu tarihten itibaren İspanya ve Türkiye Hükümetlerinin eş başkanlığında, BM Genel Sekreteri'nin özel bir girişimi haline gelmiştir.⁴⁵

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, İttifak'ın çalışmalarını desteklemek için, toplumlar ve kültürler arasındaki kutuplaşmanın kökenlerini araştırmak ve bu sorunu ele almak için pratik bir eylem programı önermek üzere Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu oluşturmuştur. Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu'nun raporu, Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı'nın uygulama planının temelini oluşturan kapsamlı analizler sağlamış ve pratik bazı öneriler ortaya koymuştur. Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu, 2006 raporunda eylem için beş öncelikli alan belirlemiştir. Bunlar; (1) Eğitim, (2) Gençlik, (3) Göç, (4) Medya ve (5) -barış arabulucuları olarak- Kadınlar şeklindedir.⁴⁶ UNAOC proje faaliyetleri, kültürler arası gerginlikleri azaltmaya ve topluluklar arasında köprüler kurmaya yardımcı olmada kritik bir rol oynayabilecek bu alanlar etrafında şekillenmektedir.

BM'nin şimdilerdeki Genel Sekreteri António Guterres, Medeniyetler İttifakı girişimi hakkında şu sözleri kullanmıştır: *“Bu sıkıntılı zamanlarda, İttifak Üye Devletler, özel sektör, gençlik, sivil toplum ve medyanın görüş alışverişinde bulunması ve diyalog ve yeni ortaklıklara taahhütte bulunması için eşsiz ve kapsayıcı bir platformdur. Benim kendi önceliklerimle ve önleme gündemimde ana hatlarıyla belirttiğim vizyonla yakından uyumludur.”*⁴⁷

Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi ve Sekreterliği New York'ta bulunmaktadır ve faaliyetlerini buradan yürütmektedir. İttifak, çeşitli uluslar ve topluluklar arasındaki kültürler arası ilişkileri geliştirmek için, devletler, uluslararası ve bölgesel örgütler, sivil toplum grupları, vakıflar ve özel sektör dahil olmak üzere küresel bir ortaklar ağı sürdürmektedir. Girişim, tüm toplumların kalkınma, güvenlik, çevre ve refah için birbirine bağımlı olduğu varsayımına dayanmakta ve öncelikle önyargı, yanlış algı ve kutuplaşmayla mücadele için ortak bir siyasi irade oluşturmayı amaçlamaktadır. Başlatıldığı günden bu yana

⁴⁵ A.g.e.

⁴⁶ A.g.e.

⁴⁷ A.g.e.

giderek daha fazla görünürlük kazanan girişim, zaman içerisinde dünyanın farklı coğrafyalarında tanınan ve ciddiye alınan önemli bir platform haline gelmiştir. Nitekim bu girişim kapsamında BM şemsiyesi altında kurulan Medeniyetler İttifakı Dostları Grubu, ülkelerden ve uluslararası örgütlerden oluşan tam 158 üyeye sahiptir.

BM Genel Sekreteri tarafından yapılan atamalar çerçevesinde, girişimin Yüksek Temsilcisi, 2007-2013 yılları arasında Portekiz eski Cumhurbaşkanı olan Jorge Sampaio ve 2013-2019 yılları arasında 66. BM Genel Kurulu Başkanlığı görevini de yürüten Nassir Abdulaziz Al-Nasser (Katar) olmuştur. 7 Ocak 2019 itibarıyla ise, İspanya eski Dışişleri Bakanı Miguel Moratinos, Yüksek Temsilci görevini üstlenmiştir.

Medeniyetler İttifakı girişiminin en üst düzey ve politik faaliyeti periyodik Küresel Forumlardır. Daha önce Madrid (2008), İstanbul (2009), Rio (2010), Doha (2011), Viyana (2013), Bali (2014), Bakü (2016), New York (2018), Fas, Fes (2022) ve Portekiz, Cascais'te (2024) düzenlenen Küresel Forumlara, Medeniyetler İttifakı Dostlar Grubu'ndan hükümet ve uluslararası örgüt temsilcileri, sivil toplum ve özel sektör temsilcileri katılmaktadır. Kasım 2024'te Portekiz'de düzenlenen son Forum'da Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Hakan Fidan temsil etmiştir.⁴⁸

Girişimi koordine etmek ve İttifak'ın idari işlerini yürütmek için New York'ta bir Sekreteryaya da faaliyet göstermektedir. Sekreteryaya, İttifak'ı uluslararası alanda tanıtmakta ve girişimin öncelikli alanları olan medya, gençlik, göç ve eğitim konularında projeler yürütmektedir. Girişimin Cenevre Ofisi ise, Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı girişimler sonucunda 8 Kasım 2021'de açılmış olup, Ofisin Başkanlığını deneyimli Türk Büyükelçi Namık Güner Erpul yapmaktadır.

Girişimin Cenevre Ofisi Başkanı Namık Güner Erpul'a göre, girişimin en büyük bağışçıları Türkiye ve İspanya'dır.⁴⁹ Erpul, 2005'ten 2019'a kadar Türkiye'nin UNAOC'ye 11,4 milyon ABD doları bağışta bulunan ülkeler listesinde ilk sırada yer aldığını vurgulamaktadır. İkinci sırada ise 8,1 milyon dolarlık bağışla İspanya yer almaktadır.⁵⁰ Bu iki ülke dışında Katar'ın

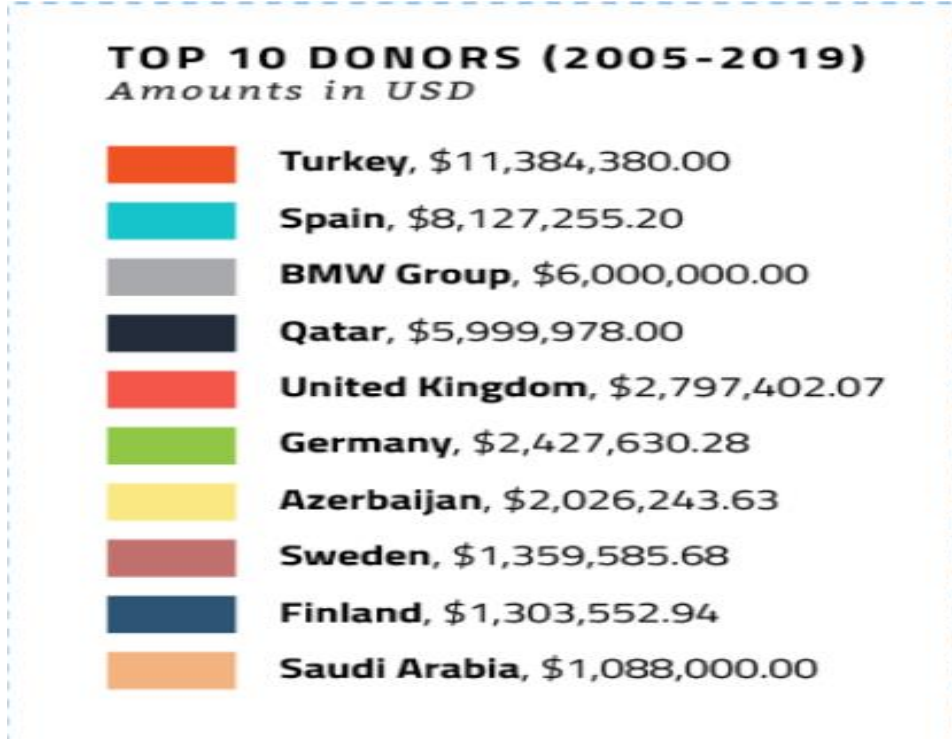
⁴⁸ *Anadolu Ajansı* (2024), "Dışişleri Bakanı Fidan, BM Medeniyetler İttifakı 10'uncu Küresel Forumu'na katılacak", 24.11.2024, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-fidan-bm-medeniyetler-ittifaki-10uncu-kuresel-forumuna-katilacak/3402806>.

⁴⁹ *Anadolu Ajansı* (2022), "Büyükelçi Erpul, BM Medeniyetler İttifakına en büyük katkısı Türkiye'nin sağladığını belirtti", 09.10.2022, Erişim Tarihi: 20.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/buyukelci-erpul-bm-medeniyetler-ittifakina-en-buyuk-katkiyi-turkiyenin-sagladigini-belirtti/2706546>.

⁵⁰ *A.g.e.*

girişime yaptığı katkılar da dikkat çeker boyuttadır. Bu katkılar, hem Ankara'nın, hem de Madrid'in insanlık yolundaki samimi çabalarını finansal olarak göstermeleri açısından anlamlıdır.

Tablo III. Medeniyetler İttifakı'nın En Büyük Donörleri (2005-2019) (Amerikan doları-\$)⁵¹

Medeniyetler İttifakı, 11 Eylül olayını takiben ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve Batı'da artan İslamofobi nedeniyle İslam dünyasında Batılı ülkelere karşı artan tepkilerin olduğu bir dönemde başlatılan zamanında ve yerinde bir girişimdir. Girişim, Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler ve diğer gruplar da dahil olmak üzere farklı medeniyetlere, devletlere, toplumlara ve etnik/dini/mezhepsel gruplara yönelik nefret duygularının ve önyargıların yayılmasını önlemek için hâlâ hayati önem taşımaktadır.

Medeniyetler İttifakı, ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi uluslararası barış ve güvenliği ve toplumsal huzuru tehdit eden zorluklarla mücadelede aktif çalışmalarını sürdürmektedir. Girişim, Amerikalı Siyaset Bilimci Samuel P. Huntington'ın öngördüğü 21. yüzyıldaki “*Medeniyetler Çatışması*” tezinin gerçekleşmesini önlemek için işlevsel ve çok hayati bir kurumdur.

⁵¹ A.g.e.

Ancak Uluslararası Politika Akademisi (UPA) İspanya uzmanı Özcan Öğüt'e göre, Medeniyetler İttifakı'nın daha da başarılı ve etkili olmasını engelleyen halen iki kritik sorun bulunmaktadır:⁵²

1. Türkiye'nin girişimle eş zamanlı olarak son yıllarda daha İslamcı ve otoriter bir devlete dönüşmesi,
2. 2010 yılı sonunda Tunus'tan başlayıp tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında etkili olan “*Arap Baharı*” sürecinin başarısız olması ve girişimin küresel siyasette etkili olamaması.

Bu sorunlara rağmen, girişimin özellikle Irak Savaşı döneminde yaptıklarının daha yaygın bir Hristiyan-Müslüman düşmanlığı ve nefretinin oluşmaması bağlamında son derece faydalı ve önemli olduğu vurgulanabilir. Keza Türkiye ile Avrupalı devletlerin, dini ve medeniyetsel farklılıklarına karşın birbirlerini daha iyi anlamaları ve karşılıklı empati duyguları geliştirebilmeleri bağlamında da, Medeniyetler İttifakı, paha biçilemez düzeyde önemli etkileri olan bir girişimdir. Son yıllarda Avrupa'da güçlenen İslam karşıtı neo-Nazi hareketleri ve İslam dünyasındaki Batı karşıtı radikal köktendinci gruplar da düşünüldüğünde, Medeniyetler İttifakı girişiminin 21. yüzyılda da stratejik önemini koruyacağı düşünülebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışmayı sonlandırırken, bu çalışmada ortaya koyduğum önemli bilgi ve verilere dayalı olarak işlediğim bazı temel fikirleri şöyle özetleyebilirim:

1. Türkiye ve İspanya, çıkarları çatışmadığı ve aralarında bu iki ülkeyi ayıran okyanuslar olmadığı için, iki yakın müttefik olabilirler.
2. Ekonomik ilişkiler, her iki tarafa da fayda sağlamaktadır. Ortak çabalarla ve Gümrük Birliği'nin (GB) hizmet sektörünü de kapsayacak şekilde güncellenmesiyle (revizyonuyla), bu faydalar daha da arttırılabilir .
3. Medeniyetler İttifakı, Türkiye ve İspanya'ya Sünni İslam ve Katolik Hristiyan inançlarını temsil etmede önemli liderlik pozisyonları sağlamaktadır. Nitekim Türkiye ilerleyen yıllarda gerçek bir demokrasiye dönüşebilirse, bu İttifak, çok daha başarılı, geçerli ve önemli hale gelebilir.

⁵² Özcan Öğüt (2017), *Yakın Dönem Türkiye-İspanya İlişkileri ve İspanya Siyaseti*, İstanbul: Cinius Yayınları, ss. 40-44.

4. NATO üyeliği ve Türkiye'nin AB üyeliği hedefi, her iki ülkenin siyasi elitleri arasında küresel sorunlara benzer yaklaşımlar yaratmaktadır.
5. Türkiye'nin BRICS-ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) blokuna kaymasını önlemek için, İspanya, diğer büyük AB ülkelerine kıyasla daha sorumlu davranmakta ve bu da Madrid'i Ankara için güvenilir bir müttefik haline getirmektedir.
6. Yunus Emre Enstitüsü ile Cervantes Enstitüsü arasındaki bir ortaklık anlaşmasıyla, iki ülke, kültürel iş birliklerini daha da geliştirebilirler.

KAYNAKÇA

- *Anadolu Ajansı* (2022), “Büyükelçi Erpul, BM Medeniyetler İttifakına en büyük katkıyı Türkiye’nin sağladığını belirtti”, 09.10.2022, Erişim Tarihi: 20.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/buyukelci-erpul-bm-medeniyetler-ittifakina-en-buyuk-katkiyi-turkiyenin-sagladigini-belirtti/2706546>.
- *Anadolu Ajansı* (2024), “İspanya Başbakanı Sanchez: Türkiye, İspanya için anahtar bir ekonomik ortak ve bölgesinde önemli bir oyuncu”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ispanya-basbakani-sanchez-turkiye-ispanya-icin-anahtar-bir-ekonomik-ortak-ve-bolgesinde-onemli-bir-oyuncu/3248713>.
- *Anadolu Ajansı* (2024), “Dışişleri Bakanı Fidan, BM Medeniyetler İttifakı 10’uncu Küresel Forumu’na katılacak”, 24.11.2024, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-fidan-bm-medeniyetler-ittifaki-10uncu-kuresel-forumuna-katilacak/3402806>.
- Bolelli, Şenhan (2021), “Türk dizileri, İspanyol ve Türk toplumlarını birbirlerine daha da yakınlaştırdı”, AA, 26.11.2021, Erişim Tarihi: 14.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/turk-dizileri-ispanyol-ve-turk-toplamlarini-birbirlerine-daha-da-yakinlastirdi/2431230>.
- Bolelli, Şenhan (2025), “TUSAŞ’tan HÜRJET için İspanya’da tarihi anlaşma”, *Anadolu Ajansı*, 14.05.2025, Erişim Tarihi: 30.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tusastan-hurjet-icin-ispanyada-tarihi-anlasma/3567543>.
- *Daily Sabah* (2024), “Türkiye, Spain tout ‘immense’ potential, ambition to further ties”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkiye-spain-tout-immense-potential-ambition-to-further-ties>.
- Defence Turk.net (2024), “İspanya’ya HÜRJET tedarikinde ilk adım!”, 20.12.2024, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.defenceturk.net/ispanyaya-hurjet-tedarikinde-ilk-adim>.

- DEİK, “TÜRKİYE - İSPANYA İŞ KONSEYİ”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-ispanya-is-konseyi>.
- *La Moncloa* (2024), “Pedro Sánchez: "Turkey and Spain have a common past, a dynamic and ambitious present and a promising future"”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-intergovernmental-summit.aspx>.
- *La Moncloa* (2024), “Pedro Sánchez announces agreements in five key areas to intensify economic and trade cooperation with Turkey”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/paginas/2024/20240613-spain-turkey-business-meeting.aspx>.
- Oftex International (2023), “The international trade situation in Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.oftex.es/en/the-international-trade-situation-in-spain/>.
- Onedio.com (2021), “Siestaya Dizi Arası! İspanya’da En Çok Hangi Türk Dizileri İzleniyor?”, Erişim Tarihi: 24.06.2025, Erişim Adresi: <https://onedio.com/haber/siestaya-dizi-arasi-ispanya-da-en-cok-hangi-turk-dizileri-izleniyor-1013728>.
- Ögüt, Özcan (2017), *Yakın Dönem Türkiye-İspanya İlişkileri ve İspanya Siyaseti*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Örmeci, Ozan (2025), “The Alliance of Civilizations and Dynamics of Türkiye-Spain Relations”, 14.05.2025, UCAM Katolik Üniversitesi’nde sunulan bildiri, Murcia, İspanya, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/129286388/%C3%96rmeci_Ozan_2025_The_Alliance_of_Civilizations_and_Dynamics_of_T%C3%BCrkiye_Spain_Relations_Presentation_made_at_the_public_lecture_organized_by_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_14_05_2025_UCAM_Catholic_University_of_Murcia_Murcia_Spain.
- Özçer, Akın (2021), “GÖRÜŞ - Türkiye’nin Batı Avrupa’daki gerçek müttefiki: İspanya”, *Anadolu Ajansı*, 17.11.2021, Erişim Tarihi: 12.06.2025, Erişim Adresi:

[https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiyenin-bati-avrupadaki-gercek-muttefiki-
ispanya/2423065](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiyenin-bati-avrupadaki-gercek-muttefiki-ispanya/2423065).

- Recep Tayyip Erdoğan (2024), X (Twitter hesabı), 13.06.2024, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://x.com/RTErdogan/status/1801283402865287394>.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Commercial and Economic Relations between Türkiye and Spain”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/commercial-and-economic-relations-between-turkiye-and-spain.en.mfa>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2017), “AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik’in Katalonya’nın Bağımsızlık Kararına İlişkin Değerlendirmeleri”, 11.12.2017, Erişim Tarihi: 17.06.2025, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/ab-bakani-omer-celikin-katalonyanın-bagimsizlik-kararina-iliskin-degerlendirmeleri_50970.html.
- Toygür, İlke (2020), “Turkey and Spain: bilateral relations and the road ahead for Customs Union modernisation”, Real Instituto elcano Royal Institute, 29.09.2020, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/turkey-and-spain-bilateral-relations-and-the-road-ahead-for-customs-union-modernisation/>.
- TÜİK Portal, Erişim Tarihi: 14.06.2025, Erişim Adresi: <https://iz.tuik.gov.tr/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İspanya’nın Ekonomisi”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Medeniyetler İttifakı”, Erişim Tarihi: 25.06.2025, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler_ittifaki.tr.mfa.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-İspanya İlişkileri”, Erişim Tarihi: 15.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ispanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2024), “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İspanya Başbakanı Sanchez ile ortak basın toplantısında konuştu”, 13.06.2024, Erişim Tarihi: 07.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ispanya-basbakani-sanchez-ile-ortak-basin-toplantisinda-konustu>.
- Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği (2017), “Türkiye- İspanya İkili İlişkileri, 7.06.2017”, Erişim Tarihi: 10.06.2025, Erişim Adresi: <https://madrid-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121361>.
- UNAOC, Erişim Tarihi: 22.06.2025, Erişim Adresi: <https://www.unaoc.org/>.